

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

(4) ביטול גיור – דעות דיינים (בדימוס)

(א) הרב יוסף שלום אלישיב

הרב יוסף שלום אלישיב, דיין בית-הדין הרבני הגדול (בדימוס), פסק, כי כאשר אין ספק בדבר כי פיו ולבו של הגר אינם שווים, הגירות בטלה ודינו כגוי לכל דבר:

ע"ד [על דבר] השאלה, נכרי שנתגייר בלא קבלת מצוות אם חל הגירות, או שאמר בפיו שהוא מקבל, ולבו בל עמו, ואין ספק בדבר שאין פיו ולבו שוין, דינו כגוי לכל דבריו. עי' שו"ת בית יצחק יו"ד סי' ק' ואפי' בדיעבד לא הוה גר כלל, דקבלה בלב בעינן, גם הכותים בשעתם אמרו בפיהם שמקבלים עליהם לשמור ולעשות ע"ש²⁶⁶.

הרב אלישיב חתום גם על פסק הלכה יחד עם גדולי תורה והלכה, שם נאמר:

היות ולצערינו הגדול נתרכו לאחרונה מקרים של קבלת גרים, מתברר שאחוז גדול מהם לא חשב לקבל על עצמו שמירת תורה ומצוות בעת מעשה הגירות²⁶⁷, הננו מזהירים בזה שהוא אסור חמור מאוד לקבל גרים מבלי להיות משוכנעים שאכן דעתם באמת לקבל עליהם עול תורה ומצוות, הדבר פשוט וברור שגיור ללא קבלת תורה ומצוות אינו גיור אפילו בדיעבד.

גם הננו מזהירים את כל רושמי הנישואין שההלכה מחייבת אותם לבדוק את המציג תעודת גיור הן בארץ והן בחוץ לארץ האם באמת היתה הגירות כהלכה כאמור לעיל, רק לאחר מכן אפשר לרושם²⁶⁸.

הזכרנו למעלה את פסק הדין של הרב שלמה גורן בפרשת "האח והאחות", שהתיר את ממזרותם על סמך ביטול הגיור שנערך לבורקובסקי, בעלה הראשון של האם, חוה לנגר. אחת הטענות המשמעותיות העולות בהקשר זה היא, שדווקא הרב שלום יוסף

²⁶⁶ הרב יוסף שלום אלישיב, בענין גירות, צורך הפתח, ובמצות שופר במקדש, אור ישראל (מאנסי) ט (שנה ג א) מז.

²⁶⁷ הרב אברהם אבירן, בענין גירות, בתוך תורה שבעל-פה לב עז, כותב שהציע בפני הרב אלישיב דברים שכתב במאמרו ומציין, שם צא: "כשדברים אלו הוצעו בפני הגריש"א שליט"א אמר שלדעתו גם אם נקבל את הפירוש המוצע ברמב"ם שלענין גר בדיעבד לא בעינן לב שלם בקבלת המצוות, מכל מקום בעינן שיתכוון להיות גר, אבל אם אינו מתכוון להיות גר כלל, אלא להערים על הב"ד כדי לשפר את מעמדו, כגון שיוכל לשאת בת ישראל, בזה אין מחלוקת כלל, הכל מודים שאינו גר אפילו בדיעבד. דוקא באופן שעצם מעשה הגירות היה בלב שלם [לגבי קבלת המצוות; ש"י], אף שאין כוונתו לש"ש, בזה יש מקום לומר כי מאחר שעצם מעשה הגיור היה בלב שלם, בדיעבד הוא גר, אבל במקרה שאינו מעונין להתגייר כלל, אלא לקבל תעודה כדי להיטיב עם עצמו, כל שעצם המעשה גירות לא נעשה בלב שלם לכ"ע אינו גר אפילו בדיעבד".

²⁶⁸ גילוי דעת מיום טו סיון תשד"מ, פורסם בבמות שונות. מובא גם ב-פסקי דין ירושלים, דיני ממונות ובירורי יוחסין ז, תלז.

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

אלישיב, שנחשב כבר אז²⁶⁹ בעולם ההלכה כאחד מגדולי הפוסקים, ואשר דן בשבתו בבית-הדין הגדול בפרשת "האח והאחות", סבר כי אין לראות גיור כבטל עקב התנהגות שבה הגר עובר על דברי חז"ל, מאחר שבקהילה היהודית שהוא חי בה מקובל לעשות כן, ולהקפיד רק על דברים יסודיים כמו הליכה לבית כנסת בשבתות ואי עבודה בשבת וכיו"ב. "בזמנינו יש לדון שהתנהגות בדרכי יהדות שעל ידה נקבעת הגירות לובשת קצת צורה אחרת. ואם ראינוהו מתנהג כדרך שהיהודים – אשר הוא שוכן בתוכם – מתנהגים, כגון שהוא מבקר בביהכ"נ בשבתות ויו"ט, לוקח באיטליז כשר, לא עובד בשבת, וכיוצ"ב, י"ל דע"ז מחזיקים אותו לגר, גם כשעובר על דבר מדברי סופרים". גישתו של הרב אלישיב הנחזית כמחמירה בענין ממזרות, נראית לכאורה כמבוססת על קולא בדיני גיור²⁷⁰. אם הדברים נכונים, עולה השאלה, מדוע אין גישה זו באה לידי ביטוי מעשי על ידי שלילת האפשרות לבטל גיור?

אמנם, אפשרית תשובה פשטנית לפיה הרב אלישיב נוקט שיטה עקבית מחמירה, שבאה לידי ביטוי, בנפרד ובמקביל, הן לענין ממזרות והן לענין גיור. אך לכאורה תשובה נכונה יותר היא שאין מדובר כאן לא בקולא ולא בחומרא, אלא בנסיבות עובדתיות ספציפיות לפרשת האח והאחות: נראה, שלדעת הרב אלישיב הוכח בפני בית-הדין כי לבורקובסקי היתה "חזקת גירות", מאחר והועד לגביו כי נהג כיהודים הנוהגים ללכת לבית כנסת ולקנות בשר באיטליז כשר וכדומה, בעוד שההוכחות לגבי אי-שמירת מצוות הובאו ביחס לשנים רבות לאחר הגיור, ובמיוחד לאחר שאשתו חוה עזבה אותו²⁷¹. לפיכך, יש לראות את גיורו כמי שהושלם ע"י התנהגות של שמירת מצוות בפועל, כשיטת הגהות

²⁶⁹ ואף שנים רבות קודם לכן; ראו לענין זה התייחסותו של הרב הרצוג, הערה 216 לעיל.

²⁷⁰ דיין בית הדין הרבני הגדול, הרב שאול ישראל, שישב בערעור זה יחד עם הרב אלישיב, בדבריו שם 163, תמה אם לדעת הרב אלישיב ניתן יהיה להבחין בין חיוב מן התורה שאותו מקפיד הגר לקיים לבין חיוב מדברי סופרים שאי-קיומו לא יפגע בחזקת-גר. כמו כן הוא אומר כי הרב אלישיב "נתן דבריו לשיעורים, שהרי יתכן שהגר שוכן שלא בקרב יהודים שומרי מצוות, והללו לא ידרשו ביקור בבית כנסת וכדו' כדי להחזיקו כיהודי". בסוף חוות דעתו, שם 174, כותב הרב ישראלי, שיתכן שגם אם היתה עדות ממשית שבורקובסקי התגייר כדת וכדין, עדיין יש לדון שמא בנסיבות שהתקיימו, תוקפה הוא רק כספק גירות מאחר ויתכן שלא התגייר בלב שלם, ועל כן הוא מצטרף לדעת הרב אלישיב להחזיר את התיק לבית-הדין האזורי לבירורים נוספים בהתאם למפורט בחוות הדעת. משמע שלדעת הרב ישראלי קיימת אפשרות לראות גיור שהושלם כהלכה כנדון בדיעבר כספק-גר.

²⁷¹ הרב שמחה זיסקינד ברוידא במכתבו לרב שלמה גורן, שהבאנו בהערה 249 לעיל, מדגיש "כי אף אילו כל העדים והמסמכים הם נכונים וכשרים לדון על-פיהן, הרי זה חופף הזמן שהאישה חוה ברתה כבר מבעלה ובגדה בו עם גבר אחר. וזה מאד הכאיב לבעלה מר בורקובסקי, וכפי עדותו של מר דוד קוהן, שהיה בא שיכור לדירה שלה מאחר שגברת לנגר ברתה מבעלה 'והיה עושה סקנדלים שתחזור הביתה'. וכנראה שבתקופה זו מרוב מרירות וכעס חזר אמנם לסורו. וזה היה כתמש עשרה שנה לאחר הגירות, ובכלל השבע השנים שהיה גר עם ההורים בחיי ר"י גינצבורג, שאיכא עדותו של הגבאי למפרט שנהג בדרכי ישראל, ואין נגד עדותו כלל סתירה ממה שקרה אח"כ". וכן בסיום המכתב סיכם הרב ברוידא: "ובכלל זה חופף הזמן לאחר שתזר לסורו מסיבות הזמן ובגידת אשתו, ואין מזה כלל הוכחה למה שהיה קודם". כלומר, "הוכיח סופו על תחילתו" הוא כאשר אין לתלות את "חזר לסורו" בנסיבות שנולדו לאחר הגיור (כגון בגידת אשתו), אולם כאשר נולדו נסיבות חדשות שגרמו לו לחזור לסורו אין אומרים "הוכיח סופו על תחילתו".

ביטול גיור עקב חוסר כנות בקבלת המצוות

מרדכי ויתר הפוסקים שהבאנו. כמו כן, הוכח בפני בית-הדין, כי בורקובסקי התחתן כדמו"י לאחר גירושיו מחוה, בלי שנדרש לעבור גיור נוסף²⁷². אלו תומכים בדעה כי הרב אלישיב סבר שיש לבורקובסקי "חזקת גירות" גמורה²⁷³.

(ב) הרב גדליהו אקסלרוד

הרב גדליהו אקסלרוד שכינה במשך שנים פֶּאָב-בית-הדין הרבני בחיפה ופרש לגמלאות לפני מספר שנים, עסק הרבה בסוגיית הגיור. בספריו שו"ת **מגדל צופים** וכן במאמרים שפורסמו בבמות שונות, ביניהן בסדרת הספרים "**שורת הדין**", הוא דן בהיבטים שונים של הגיור בימינו ומביע דעה נחרצת, בהתבסס על הפוסקים שהובאו לעיל וכן על פוסקים נוספים, כי גר שנתגייר לשם תועלת חומרית חוששים לו עד שתתברר צדקתו, וכל זמן שלא נתבררה צדקתו הריהו ספק גר. לפיכך, בזמננו שיש אומדנא שלא יקיימו מצות, כל זמן שלא נתבררה צדקתם הם ספק גוים, ואולי עוד פחות מכך. הגיור אם כן אינו תקף אם המתגייר לא שמר מצוות בסמוך לגיורו²⁷⁴, והוא סבור כי על-פי ההלכה אין להשיא כדת משה וישראל גרים מסוג זה, מאחר ויש לחשוש לחומרא כי הגירות לא חלה. הרב אקסלרוד מציין כי "**הבית יצחק והאחיעזר** וכן מצדד ההיכל יצחק וכן פוסק האגרות משה, שמי שמקבל על עצמו כל המצוות חוץ מדבר אחד, אפילו בדיעבד אינו גר²⁷⁵". הרב אקסלרוד חולק על דעת האחיעזר ועוד פוסקים, המקלים לגבי גר שחשב בשעת הגיור לעבור על חלק מן המצוות "**לתיאבון**". לדעתו, גם במקרה שכזה "אין כאן קבלת מצוות והגירות אינה גירות ונשאר נכרי לכל דבר²⁷⁶". הרב אקסלרוד העיר לאחרונה כי "יש רבנים המגיירים בסיטונות והגם שידוע לכל העולם שקרוב למאה אחוז מ'המתגיירים' לא מתכוונים לקיים מצוות, עם גיורם טוענים הם, בתמימות כביכול, מאין לנו לדעת מה בלבם הרי אין אדם יודע מה שבלבו של חבירו. והתשובה הפשוטה על טענה זו שיש גדר של אומדנא דמוכח בהלכה ויש גדר של אנן סהדי ושני גדרים אלו שייכים בנדון דידן לבד ממקרים יוצאים מהכלל שרואים שעומדים לפנינו גרים המתכוונים ברצינות להסתפח לעם

²⁷² כנראה גם לא נרשמה לגביו הערה במעשה בית דין של גירושיו מחוה. הרב ברוידא במכתבו לרב גורן (לעיל, הערה 249): "מה שב"ד השיאו את מר בורקובסקי בשנת 1951 יש בזה לסמוך ולחזק את חזקת היהדות של מר בורקובסקי".

²⁷³ כן יש לציין, כי בפני הרב אלישיב בעת מתן פסק דינו לא עמדו הראיות החדשות שבהן דן הרב גורן (אם כי גם עליהן נמתחה ביקורת). השוו: שאקי, פגמים ברצון המתגייר, 70, הסבור כי אילו היו העדים והמסמכים החדשים בפני בתי-הדין הקודמים שדנו בפרשה, יתכן שהחלטתם היתה זהה או קרובה לזו של הרב גורן, והוא מעיר שהפוסקים הסותרים משקפים מערכת ראיות שונה בעיקרה.

²⁷⁴ הרב גדליהו אקסלרוד, **מגדל צופים א**; **מגדל צופים ב** לו; **מגדל צופים ג** לח; **שם** לט; הרב גדליהו אקסלרוד, **קיום מצוות תנאי בגירות, שורת הדין**, ג קעה; הרב גדליהו אקסלרוד, **בדיני גרות, שורת הדין**, ז תמה.

²⁷⁵ **מגדל צופים ב** לו, קנה.

²⁷⁶ **שם**, קנז.